Лисиця виглянула з нори, помружила малинові від сонця очі, розсунула мордочкою звіробій, подумала, помріяла, жовтенько залягла. Лисиця не бачила, що я її бачу з копиці сіна.

Над лисячою норою від краю поля довгов'язий "дикун" крав колгоспну картоплю. Лисиця тихенько свиснула. Але на цей раз свиснула не вона, а довгов'язий "дикун" свиснув своєму корешу, аби той біг швидше. Кореш біг старим деснянським річищем, і дві його сині спортивні сумки з білими літерами "Києву — 1500" читалися далеко, прочитала їх, видно, і лисиця, бо знову гулькнула у нору.

Лисиця жила в старому деснянському березі під старою дикою грушкою, і кращого місця для неї не було: від лівого ока на горбі темніє ліс із пахучим селом Соколівка, від правого ока тече правдива Десна. Перед норою внизу лежить моє озерце з чаїними гніздами в рогозі, за озерцем сидить моя копичка, де я виглядаю по шию в сіні, а далі, скільки біліє чаїне крило, туманіють деснянські луги, з мишами і жуками, жабами та вужами.

"Дикуни" похекали з картоплею до Десни, до палатки, і лисиця знову виглянула з нори: когось вона гладила у норі, бо вуса її тремтіли.

Я вивільнив з-під боку залежану руку і вже хотів було закуняти, як сонна моя копиця затрусилася і щось під нею бабахнуло: запахло чимось таким, що мені і навіть лисиці не стало чим дихати. Лисиця обхопила лапами звіробій і стала в нього внюхуватись, щоб не вчадіти... Я перегнувся з копиці і побачив, як об мою копичку чухається такий собі дикий кабанчик завбільшки з наш човен "Прогрес". Боки йому роздуло, мабуть, від пізньої вечері на картоплищі, і от прикурнув на ніч під моєю копичкою, переїд від картоплі на ранок дав себе знати, і кабан сам себе розбудив. Чухався він, як і належить чухатись мерові тутешніх лугів з корінцями медових трав, полів з картоплями, лісів з дубняками і прочая, і прочая.

З того берега в Десну упало дві берези — проплив сірий з черевцем теплоходик з Києва, вперся в Десну, і Десна, вириваючись з-під нього, так ударила хвилями в свій низький берег, що берези не встигнули навіть ойкнути.

Кабан понурив рило в луг і став наслухати: до падіння беріз він звик, падали в Десну вони часто, і вони, і осокори, звик до човнів, впізнавав їх по голосу, який "Прогрес", чи "Казанка", а по суботах і неділях відходив з Десни подалі в луги — так гриміло, що аж боліло кабанові у вухах від Алли Пугачової і тих човнів,— звик до всього. Кабан, видно, почув мене. Він оглянувсь на луги — ніде нікого, лише далеко вдалині в сизо-малиновому тумані з машини злазили косарі, Десна ще порожня, сонна, двоє "дикунів" на березі чистять картоплю, хай собі чистять,— каже про себе кабан,— я їх не боюсь, я сам — дик, лисицею пахне з-під грушки старого берега, нехай собі пахне, що я, лисиці ніколи не чув?!

Кабан задер рило на копицю, але я вже заслонив обличчя віхтем сіна й дивився на нього крізь сіно. Над копицею продеркотів кукурудзник, над кукурудзником в пірчастих хмарах розминулися два реактивні — кабан звик і до літаків, слава богу, не один рік на світі живе... Трактори і машини, літаки і човни — всі вони були його сусідами по життю, кабан їх не боявся, швидше, вони боялись його. Але — що ж таке? — наче нікого нема і наче хтось є?.. Раптом кабанові на рило, на самісінький п'ятачок, сіла синя бабка, сіла, засміялася синіми крильцями, ще й ніжку встромила кабанові у ніздрю, бо там було ніжці тепло.

Кабан скосив очі на свій п'ятачок, на бабку, і його щетина піднялась, як намагнічена, кожна щетинка застриміла окремо: сів би йому на рило літак чи трактор, то було б ще нічого, ті хоча б то спиталися, а це ж сіло без спросу, бринливе і синє, ще й лапу у ніздрю запхало, добирається лапою до серця — пропало серце!.. І тут, рятуючи богом дане єдине життя, мер лугів і лісів, боліт і полів і прочая дав такого горака і знову бабахнув так, що копиця моя задиміла! Позривалися з гнізд і закричали не своїми голосами чайки, а в пахучому селі Соколівка заплакала чиясь маленька дитина...

Кабан нісся лугом, з нього вистрілювала неперетравлена за ніч картопля, і, вже зовсім легкий, він просвистів поміж помертвілими "дикунами", вплужився у Десну, проорав її світанковий малиновий сон, виборсався за впалими березами на берег, гидливо оглянувся та й емігрував у потойбережний деснянський лісовий світ.

Лисиця рвала боки зі сміху: вона давно знала цього пришелепкуватого дурнобіга, якому, як переїсть, ні з того ні з сього щось таке привередиться, і він так само, ні з того ні з сього, зривається і пре-летить, аж повітря горить за ним...

Білою пісковою дорогою від Соколівки з'їжджав Валентином-конячкою з двома зчепленими бочками з криничною водою для косарів мій і лисиччин знайомий — Семен Семенович. За бочками йшла його чорно-біла бочкастенька корова, а сам він в колись зеленому кітелі покльовував носом на передку, додрімував, посилав ґудзиками золоті зайчики то лисиці на старий берег у звіробої, то на луг на копицю мені. Семен Семенович цієї ночі, видно, ліг пізно, встав рано, або й зовсім не спав, бо проминув зелений залужок, де завжди припинав свою тихеньку Маню пастися. Маня стиха гукнула свого хазяїна. Семен Семенович розплющив попелясті очі, оглянувся на Маню, сказав Валентинові "тррр", звісив з передка одну ногу в гумовому чоботі, потім другу, блиснув зайчиками на Соколівку, відв'язав Маню від бочки, доточив до налигача ще вірьовки, вдарив підбором у траву шворня, припнув Маню ближче до озерця — захоче Маня в обід води, то нап'ється.

— Пасись, я в обід буду,— сказав їй Семен Семенович, підійшов до бочки, ударив кулаком по мокрому чолу, закинув на передок один чобіт, другим відштовхнувся, сів, сказав коню "но!", заплющив недоспані попелясті очі і поблимав зайчиками лугом далі.

Лисиця хихикнула — вона шанувала і цього мера корів, коней, курей, кролів і прочая — Семена Семеновича: возить косарям воду. Розвезе повні бочки, порожні постягує, бере косу і косить на приболітних берегах рогозу, чмакає чобітьми, слухає всмак Аллу Пугачову. Коневі крізь вії

повільно цідиться теплий сон, а Семен Семенович косить і ловить вухом Аллу.

— Тррр,— сказав Семен Семенович коню, а сам одним чоботом, потім другим став на сидіння, і його попелясті очі виросли переді мною.

— Ви ще тут, Олексійовичу, чи вже?

— Тут, Семеновичу. Сиджу дубом. Бачив, як ви з гори з'їхали, Маню припнули.

— Та припнув. А жінка моя як сказилася,— ще затемна в Київ з часником подалася! А я оце Маню припнув та й думаю, а що, як я зараз під'їду, а Олексійовича раптом нема?

— Як то — нема?

— Ну, мало що може бути, ну, телеграма з роботи... Ваш малий ще не встав?

— Наче ні. З палатки не вилазив.

— А кум з кумою?

— І кум з кумою.

— А вудки? У воді? Ви бачили, як оте сіре опудало проповзло — дві берези звалило? Пропали ваші вудки!

— Та ми їх на ніч сьогодні не закидали.

— А, тоді друге діло. Тоді — підснідаємо,— Семен Семенович порпається в офіцерській своїй з чорним швом по краях кітелевій кишені,

видлубує з неї головку часнику, витирає об коліно, блискає зайчиком і кидає мені на копицю.

— Ловіть! Це вже сьогорішній. У жінки ледве випросив — все в Київ та в Київ, а западись ти з своїм базаром!

Я ловлю головку, відкушую з неї білого чубчика, одломлюю зубом часниковий зубок, чищу й стаю жувати.

— Олексійовичу, язик облізе і згорить! Ось я вам хліба дам і сальця.— Семен Семенович нагинається за сидіння, за один свій чобіт, за другий, шарудить під косою і виймає з соломи целофановий,— "салофановий", як каже Семен Семенович,— мішечок.— Та злазьте вже! У мене самого від вашого часникового жування слина тече.

Я з'їжджаю з копиці, тисну Семену Семеновичу правицю, до чого Семен Семенович вельми не байдужий, бо, подаючи мені щоранку правицю свою, відрекомендовується: "Семен Семенович Запоточний — людина і чоловєк".

— Як спали? — і сам собі за мене відповідає: — Добре. А ваш малий? Добре. А кум з кумою? Ще не вставали. Давайте підснідаємо. Бідончик для вашого малого від Мані — ось.

Валентин, наче нехотячи і випадково, повертає свою загнуздану голову до Десни, до нашого намету і наче нечутно пирхав. Та мій малий на посту: синій від холоду, він лежить за наметом у верболозі на піску і поїдом їсть очима коня.

Валентин моргає малому оком, і мій малий моргає йому зеленим своїм. Валентин веде вухом, і мій хапається рученям за вухо своє. Валентин ворушить хвостом, і мій, шукаючи хвоста у себе, відказує головою з кущів Валентинові — нема, мовляв, у мене хвоста нема, я ще

безхвостий! Валентин нагинає голову і підбирає з лугу якусь бадилину,— мій малий лиже вихололий у росі пісок. І таке — щоранку.

— Якось попалася мені на днях газета "Известия", так там написано: Южний полюс — мінус 59. А я вам скажу, що це не так уже й холодно. Якщо вже брати полюс, то там могло б бути і холодніше. Це ж не Десна... Ну, добре, я поїхав. Сьогодні увечері, як завжди! — каже Семен Семенович, смикає віжками, зганяє з сонячного Валентинового бока чорненьких лугових мушок, мушки відразу ж перелітають грітися на вицвілу кітелеву спину Семена Семеновича, і — поїхали до косариків далі.

"Сьогодні увечері, як завжди", ми з Семеном Семеновичем Запоточним, людиною і чоловєком, мером прочая і прочая, грали у підкидного. Грали вже тиждень, якщо не два. Пізно ввечері з сонними мушками на спині і з порожніми бочками від косарів Семен Семенович випрягав Валентина. Мушки це знали давно і відразу ж перелітали ночувати на нагрітого за день Валентина. Спутаний Семеном Семеновичем Валентин ночував їх на собі до ранку. Семен Семенович тим часом, відійшовши трохи від воза, стріпував однією ногою — чобіт летів на віз, стріпував другою — летів другий.

— Син не розщитав. Прислав мені чоботи на два номери більші, кітеля і штани — вгадав, а чоботи — ні...

Перед палаткою біля вогнища на спущеному надувному матраці лежала колода карт, простих і понятних, як казав Семен Семенович, біля матраца на клейонці вухатили відкриті консерви з кількою в томаті і так у маринаді, скумбрії в томаті і так у маслі, кругла буханка київського чорного хліба — любов людини і чоловєка — за клейонкою на тринозі чамрів з юшкою казанок...

З верболозу видибує мій малий, дзигонить від холоду, підскакує мені на руки, пахне піском і каже:

— Тату, а він мені оком — так, і я йому так. Він мені вухом — сюдь, і я йому — сюдь...

— Чого ж ти плачеш, дурненький?

— Ми вже скоро поїдемо... У тебе за халявою телеграма.

— Та не поїдемо...

— По-оїдемо!..—реве мій малий, аж загинається.— Я в колгосп хо-очу!.. Віддай мене у ко-о-лгосп до Валентина... Дядько Семен з ним сьогодні не приїде...

Я кутаю зареваного загику піджаком і несу до палатки.

— Приїде. Ти ж чув, як дядько Семен мені сказав: сьогодні увечері, як завжди... А ти б сам підійшов до Валентина і познайомився. Сказав би: мене звати Дмитро, а покиївському — Діма. І я хочу до тебе в колгосп.

— Він не повірить... та ще мене за руку вкусить...

— Не вкусить. Він же не собака. То собаки кусаються і то, коли вже сильно їх роздрочиш. А Валентин — коник смирний, він не кусається. От скажи, Дмитрику, от скажи: хочеш, тільки не плач, Валентин тебе сьогодні на собі покатає?

— У нього хвіст відпаде, як я на нього сяду...

— Не відпаде. Ти ж бачиш, які Валентин бочки з водою возить, і воза, і дядька Семена везе... Лягай, досипай, і я тебе сьогодні з ним познайомлю...

На Дмитрикових губах жовтою шкаралупкою засихає Манине молоко, і він, попирхуючи по-конячому, засинає в не прогрітій ще сонцем палатці.

На Десні і в лугах холониться ранок, а в небі гріється день. В небі вже насіялись жайворонки, а попід ними, наче змагаючись між собою, в синьо-золотистому сяєві чорними стрілами миготять ластівки. Під ластівками, кленучи немолоді свої крила і доганяючи молодих, летять столітні деснянські ворони. Під воронами, зневажаючи світ і все живе, собі на умі, горбато пролітають на кривих своїх крилах сірі чаплі.

— Поїхали — довезуть! — кажу я чаплям і окликую кума. Замість кума з палатки висовується його нога, каже — не буди! — і ховається знов.

— Ви не бачили Борі? — запитує мене молода особа у фіолетовому купальнику, з віддутими губами і з зачіскою "приходь до мене у печеру".

— Бачив,— відповідаю я,— от тільки не знаю, який він із себе.

— Всі ви однакові! — кажуть чорні від ожини віддуті губи.— Зсадив мене, паразит, на берег, ще вчора ввечері зсадив, розклав вогонь, а сам, каже, поїду на той берег по черв'яки!.. У вас гребінець є?

— Є,— кажу я мадам і дістаю з палатки алюмінієвого гребінця.

— Я йому цього ніколи не прощу! Ніколи! — холодною сизою рукою вона бере гребінця і йде до Десни розчісуватись. Її зачіска нахилилась над водою, як розпущений жовтий парашут.

— Дайте мені закурить, бо в мене від оцієї проклятої ожини вже язик, як мій купальник, бачите який,— вона показала мені свого чорно-фіолетового язика. Блисни з нього блискавка, і загрими грім — гроза, якої не бачив світ.

— У вас у палатці хтось є?

— Є.

— Нічого. Я ляжу. Ви що, не бачите, як я тремчу? Тільки не будіть мене!

— А як же Боря? З'явиться раптом Боря?

— Він мене, паразит, покинув. Висадив і покинув. Всі ви однакові! Я б убила його або задушила!

"Приходь до мене у печеру" фіолетово впірнає в палатку — і її не стає.

Коником попирхує з палатки син, тоненько підспівує йому "Приходь до мене у печеру", двоє "дикунів" спинами до мене від своєї халабуди жують картоплю і зиркають через плече: чи піду я до озерця?

В озерці, якраз навпроти того берега, де живе лисиця, у нас із кумом під жовтими ліліями лежить верша — звечора кум накидав у вершу макухи, і на ранок один-два мильногубих линки — в ній. Ці ж двоє "дикунів" не можуть жити, аби чого не вкрасти: я зранку на озерце до верші,— кум з кумою відпочивають,— так вони вже у нашому погребі: брали, правда, небагато — одну-дві консерви чи баночку майонезу. Вчора кум їх відспівав і сказав, що ви такі ж самі "дикуни", як і ми, а ще раз застану біля нашого погреба — забудете, звідки ноги ростуть.

"Дикуни" пускалися з кумом у розбалакування і про те, і про се, діло доходило до японських магнітофонів, але кум стояв на своєму, казав, що повідриває їм ноги, і йшов у намет.

Як би зараз мені та пригодився біля нашого погреба отой собачка! Останнього разу, цієї весни, коли я летів з БАМу, з Якутії, в радгоспі Первомайському продимлена і легенька,— соснова стружка,— якутка, коли почула, що я з України, благала: ну, хоч оцього собачку на згадку візьміть... Її чоловік у сорок третьому шостого листопада загинув під

Києвом, коли наші брали назад Дніпро... Вона була сліпа, і з її очей по сивих зморшках текли сльози. Цуцик теж був сліпий, йому не минуло тижня, і з його рота пахло пряженим соняшниковим насінням, та й мати його стуманілими від важкого передчуття очима просила мене, щоб я не забирав її грудного синочка...

Я гукнув кума. На цей раз з кумової палатки висунулось дві ноги, кумова і куми, полоскотали пальцями пісок, сказали мені — не будіть! — сховалися у палатку знову.

Най-най-най, ну, як би це сказати, найхолодніше впірнати в холодну придонну воду, пекучу озерну джерельну воду за вершею, коли з твого тіла не вийшов луговий сінокісний літній сон. Жовті озерні лілії помічають тебе ще від палатки, а ті, між якими ти зараз впірнеш за вершею, жовто темніють від страху, а сині бабки на них і синя бабка ота кабанова, не досушивши з ночі крила, зриваються і мерехтять. Маня з жовтою кульбабою в губах з того лисячого боку озера дивиться на тебе і стоїть. Чайки верещать. Водяні жуки — хто куди. Молоді невибігані деркаченята вишустуються з лози і — подалі від дому. Одна лиш лисиця у звіробої під грушкою з старого берега облизується і грає малиновими єхидними очима: так-так, придурчику двоногий і цивілізований, лякай їх усіх, хай бояться тебе, та швидше впірнай по вершу, та витягай вершу на берег, вибирай з неї рибу і мені, добрий, кинь у траву під лозу пару окуньчиків, бо ти знаєш, що у мене діти малі і їм ще цицьки треба!.. Проси хто інший — зробив би навпаки, але раз просить лисиця — пірнаю...

Водяна дрібнолиста кропивка по-морозячому покусює шию, тугі, гадючі тіла обмулених лілій липко в'ються по тілу, відштовхую їх руками, вода холоднішає, вже скоро й дно, джерела б'ють знизу в обличчя, де ж верша, вершо, де ти? — мац рукою туди, мац другою сюди,— нема верші, і повітря нема, треба випірнати нагору, бо задихнуся, вже задихаюсь! — перевертаюсь ногами, як гумові, і темні, і в'юнкі зашморги лілій обплітають мене по ногах і руках і за шию, обплели, тримають посинілого, синього вже тримають...

Всі: ясно і твердо живущі на небі і на землі — жайворонки, хмари, Маня, лисиця і ще хтось, побачивши моє живе буро-синє обличчя поміж вінценосними лілiями,— посміхаються...

Скільки води може вилитися з нахлебтаної людини, щоб на березі затопити приозерні голубенькі незабудки і впасти на них під лозу на свою ж таки кимось випотрошену голісіньку вершу?.. Так що не буде тобі сьогодні, лисичко, рибки, лови сама!

Тим часом з намету вирачковує ошелешений мій малий, і наполохані його очі стрибають по Десні і пісках, на луг, на копицю, на небо, рот відкритий, язик на губі, темною голівкою — таким собі кавунчиком-туманцем — і туди, і сюди,— батька нема, пропав десь батько! Лишився на світі сам! Але малий ще не вірить, зазирав в палатку, як саме кричить уві сні "Приходь до мене у печеру", і вже тоді дає дьору!.. На стежку під ожиною саме виповзла погрітися вужиха з вуженятами, підставили під сонечко свої слинькуваті очі, як мій малий з розгону наступив вужисі на хвоста, зойкнув і остовпів.

Вужиха з вуженятами кинулася від нього в ожину, а мій малий ще стояв з відкритим ротом, наче проковтнув гарячу з вогню картоплину.

— Не бійтеся! — сміялася вужиха до вуженят.— Це син отого, що на копиці ночує.

— А як він нас поїсть? — перешіптувались скручені вертутками вуженята.

— Не поїсть. Він — не лисиця. Вони їдять консерви.

Моїм малим перекрутило на стежці, і він подріботів до палатки. Та треба ж було, щоб цієї миті стежку перебігало двоє голопузих деркаченят, а з-за нашої палатки знялася чапля і скинула йому на плече свій сніданок, аж ляснуло йому по плечі. Малий присів. А далі —звідкілясь

узялась оса і, панюхавши з рота запах солодкого і золотого Маниного молока, засурмила перед його ротом ближче і ближче до язика...

— Д-д-д-д...— дидикав у мене на грудях славний продовжувач нашого роду, майбутній мер земних і небесних благ, цар природи, підкорювач космосу і прочая.— У днашій дпалатці дхтось!

— Ну чого ти злякався, дурненький? Це чужа тьотя прийшла сьогодні до нас, заблудилася і попросилася переночувати. Вона передрімає, встане і піде.

— А дяк не двстане і дне піде?

— Ми ось в дтобою дзараз днаберемо з дпогреба дцибулі та дкропу, дгарненько дперемиємо у Десні та й дбудемо дготувати дсніданок,— вже за дидикав і я.

Десна мила цибулю і кріп, наче зроду-віку вона те й робила, що мила цибулю та кріп. Скісна деснянська вода витьохкувала та щебетала в темно-зелених цибухах, приплюскувала кріп до руки, заплітала цибулю в кріп, брала їх, зелених, на губи — тільки що не просила солі.

Наша сіль в торбинці стояла захована від дощу в наметі, і я, делікатно покашлюючи в кулак, зупинився перед наметом. Покашляв голосніше, вже не в кулак, тихо привідкрив поліг —від "Приходь до мене у печеру" в наметі на матраці лежало порожнє місце...

"Дикуни" ходили по березі на руках, зводячи і розводячи в синьому небі іржаві від загару ноги, і їхні набухлі перевернуті над піском голови співчували мені, невдасі.

Від стійбища "дикунів" тягло коричневим духом смажених линків, і цієї ночі біля нашої ями-погреба пісок не топтав ніхто.

В Соколівці підняли ґвалт собаки, та такий, наче хто їхню рідну Соколівку бив, душив, палив і завойовував. Собачі, віддані до останнього подиху невмирущі голоси закрутилися таким невідпорним смерчем,— куди там болільникам стадіону Маракана! Собаки стояли за свою безлюдну літню Соколівку на смерть, скреготіли розпеченими ланцюгами, кожну хату держали за поріг зубами і не віддавали не видимим мені з лугу ворогам.

Лисиці забило дух: над Соколівкою в небо злетіли кури! І саме такенькі, яких лисиця найбільше любила: білі, невеличкі, майже без кісточок, ніжнесенькі соколівські кури — Соколівка держала тільки білих яйценосних курочок, бо недалечко ж Київ! Лисиця ладна була вже кинутися курям на допомогу, захищаючи їх до останньої пір'їночки, як з розбурханої Соколівки на білу піскову дорогу на повному галопі викотилися два циганські вози-халабуди. На кожному возі стояло по чорному циганові, і, чорно поганяючи своїх навчених коней, білою пісковою дорогою вони тарабанили вниз, на луг, де на лоні жовтеньких кульбабок паслася бочкастенька Маня.

А раз Маня — то...

Маня підвела на вози свої чисті від роси голубі непорочні очі, кліпнула довгими, зроду нефарбованими віями, приглушила хвостом на своєму вигинистому боці молоденького ґедзика, хотіла було прилягти на квітчасте виткиво лугу і слухати, як у ній ніжно народжується молоко, коли отой задній циганський віз-халабуда зупинився, і з голубим, як Манині очі, відерцем з воза сплигнула молоденька, як Маня, циганочка.

— Мань-мань-мань! — оглядаючись на Десну, на луги і на Соколівку, неголосно, але ясно заговорила до Мані циганочка, і не встигла Маня ще раз кліпнути своїми довгими, зроду нефарбованими віями, як циганочка підставила під Маню своє голубе, як Манині очі, відерце, і Маня вже вдруге за сьогоднішній день тремко відчула, що з неї тече молоко.

Глухим далеким собачим громом догримувала Соколівка, спускалися з небес на рідну землю кури, окрім тих, що вже ніколи не заплачуть і не злетять з циганських возів-халабуд, навіки відкудкудачивши і віднестись своїми золотими яєчками, які так полюбляв недалечкий Київ.

Милуючись золотим рідним промінням рідного сонця і жовтими пахучими сонечками рідних кульбаб, Маня, мов зачарована, стояла і слухала, як спритні і тугі пальці циганочки доять в голубе відерце її туге молоко. І захотілося Мані, вперше в житті захотілося, піти з циганами, з оцими вільними і незалежними людьми бодай на край світу, слугувати їм вірою і правдою, усім, що вона має в собі найдорожчого,— молоком... Та не судилося Мані стати вірною помічницею циган, ділити з ними їхнє неспокійне і тривожне мандрівне життя,— доля їй судила інакше: з передка халабуди-воза щось каркнув чорний циган, і не встигла Маня і кліпнути своїми довгими, зроду нефарбованими віями, як квітчаста, як луг, циганочка з голубим, як Манині очі, відерцем опинилась на возі і циган ударив по конях: з глибини притуманеного лугу, торохкочучи порожніми бочками, стоячи в передку, гнав Валентином, грізно блискаючи зайчиками, з батогом в одній і з косою в другій руці Семен Семенович Запоточний — мер корів, коней, курей, кролів і прочая!..

— Цигани Маню видоїли! Не догнав!.. Та хіба їх оцим старим стервом доженеш? Геть від мене! — і Семен Семенович вперіщив Валентина батогом.

Валентин винувато опустив спітнілу голову.

— И-и-и-и! — відразу ж заревів мій чемпіон Десни по сльозах і, не зводячи очей з Валентина, поклигав боком, подалі звідси, але куди? Праворуч морщився наш намет — намету нашого він вже боявся, ліворуч з мокрими бородами стирчали "дикуни", спереду Семен Семенович з батогом. І мій малий пішов до Десни.

— И-и-и! — плакав він з берега Аллі Пугачовій, але тій було не до нього: вона пролітала на "Казанках", "Прогресах", "Байкалах" і оспівувала літо. "Ах, літо!" —ридало в сльозах мого малого і текло по щоках, засолонюючи Десну.

Семен Семенович кинув батога на пісок, стріпнув однією ногою — чобіт улігся на віз, стріпнув другою — з другої ноги чобіт перелетів Валентина і став "на попа" ва возом:

— Може, що помогти?

— Поможіть. Картопля в погребі, а ніж в палатці на стіні в кишеньці.

— Ви малого, той, вийміть з Десни та гарненько витріть, в Білорусії, видно, десь холодні дощі пройшли.

— Випряжіть, Семеновичу, Валентина, та посвятимо мого малого сьогодні в козаки, бо він мені жити не дає.

— О, на тобі,— маєш І Чого ж ви мені раніше про це не сказали? Беріть малого і — гайда!

Лисиця тихенько свиснула, і з нори на ранковий мамин сигнал вигулькнуло троє лисенят. Зубами, лапками і блідими немічними хвостиками лисенятка покусювали себе, чухалися і обнюхувалися — чорними іскрами з них розстрибувалися блохи, але недалечко: старі, досвідчені блохи падали на звіробій, і, як тільки лисенятка ставали на передих, блохи стрімголов зіскакувалися на лисенят.

"А бодай ви всі виздихали!" — подумала про бліх лисиця, лівим оком промацала Соколівку, правим оком — Десну і, зібравшися з духом, від нори з-під грушки поповзом через звіробій провела дітей до озерця.

Огинаючи озерце, біла піскова дорога лоскотнула лисицю цигано-курячим запахом — лисицею пересмикнуло! — і тут вона побачила перед самим своїм носом, як від озерця білу піскову цигано-курячу дорогу вперевальки перебігав двоє голопузих деркаченят. Лисицею аж засвітило, вона і незчулася, як стала мордою перед голопузими. Голопузі врозтіч,— хай тікають! А що ж діти? А діти, путаючись у синьому Петровому батозі і буксуючи худими жовтенькими лапками в піску на дорозі, жалібно дзявкотіли.

"Якісь у них очі не бистрі, і самі вони якісь не живкі — не вдалися пі в мене, ні в свого покійного батька. Ото був лис! Курей з димарів витягав! А мишей! Бувало, зранку проснусь, а він їх купками переді мною наскладав... Замріть!"

З придеснянських лоз на луг до копички мер курей, кролів, корів і коней вів розпряженого Валентина, а за ними на плечах у свого рідного татуся пікся на сонці голопузенко. Мер блиснув зайчиками на Соколівку, на принишклу задумливу Маню з жовтою кульбабою у зрадливих устах, кинув зайчиком на Десну — Пугачову — і витер рукавом лоба.

— Тррр,— сказав мер коню, прокашлявся, оглянувся на голопузенка, задер на коня босу у розіпрілих мозолях ногу, гигикнув і вивалив себе на коня. Валентин затремтів, прогнувся і поволеньки, але твердо припав на всі чотири коліна. Мер малиново набух та сказав:

— Не той тепер кінь пішов.

"Той,— подумала лисиця,— це ти, старе гепкало, не те! Як будеш так говорить — витягаю всіх твоїх півників і курочок за цю зиму — тоді будеш знати!"

Курячий мер підійшов до батька голопузенка, і вони стали про щось говорити. Тоді рева передався на руки мерові, а його рідний з чорними залисинами татусь зірвав жовтеньку молоденьку кульбабу, збив

щолобаном з неї бджолу, понюхав сам, дав понюхати плаксі і поніс ту кульбабу понюхати коневі. Той дурний понюхав і встав з колін.

"Не вставай! Бо й це опудало на тебе залізе! — закричала лисиця.— Не давайсь і тікай, стрибай у Десну і пливи на той бік до кабана у ліси!"

Та чорні залисини вже горбились на коні, шкірились гарбузовими зубами, розвертали п'ятами коня у луги, показували своєму зашмарканому нюні — от як треба!.. Ні, кінь знову припав на коліна.

Тоді розгніваний мер уклунив надію людства гузном на кульбаби, підбіг до коня, заніс над ним порізані осокою кулаки і... і сам заіржав по-конячому, заіржав глибоко, темно, з налитим кров'ю оком. Вторячи мерові, загігікав молодим необ'їжджеником жеребчиком і татусь, і тоді вони удвох, наче змовились, поставили Валентина на ноги, а самі — татусь під передні, мер під задні — зігнулись під коня, підняли його, безпам'ятного, над собою і застрибали навколо копички. У Мані з голубих очей потекли голубі сльози, а лисиця сказала своїм дітям:

— Такого ми ще не бачили і, мабуть, не скоро побачимо...

Малий голопузенко зааплодував, та йому між долоні влетіла збита з кульбаби татовим щолобаном бджола, дала йому у долоню меду, що малий знову заревів першим ревом.

Тихим, замуленим поглядом спутаний на ніч Валентин провів козаків з козаченьком у верболози до намету, глянув на свої передні та задні розтоптані копита, почухав об копичку биту батогом шию і ліг:

— Відбувся легким переляком...

Лисиця відкрила рот: прямо їй в рот з неба падав жайворонок,— лежу на його гнізді! — жайворонок ковзнув крильцями по її вусах, ударив по носі серцем і вимайнув в синю, аж темну, синість туди, де й був.

— Сірий чорті Мало ока не вибив! — сказала лисенятам лисиця і глянула під себе: сіреньке, переїхане циганським колесом жайворонкове гніздо давно не пахло ні ним, ні його дітьми.— А кидається! Діти давно літають, а він ще — кидається! Літали б мої лисенята — співала б і я тоді та щебетала...

Лисиця дала команду своїм замріяним блохоносцям повзти за нею.

Біля копички пахло кабаном,— і що він, гад, таке їсть? Засмердів всі луги і чайок, вчора була зловила одну, так і чайку чути, рило твоє свиняче, тобою — фе!

Лисиця оббігла з дітьми копичку, де кабана було менше, глянула на Валентина, насмикала пучечок сіна, показала, як це робиться, дітям, і всі четверо з пучечками в писках впливли в озерце. Чайки підняли ґвалт. Лисенята пливли за мамою і робили, як робила вона: лисиця занурилась в воду, сховався під водою і хвіст, і спина, і голова — пливли над водою лисиччині вуха та очі, та стирчав писок з сіном. Блохи на лисиці задихались. Чорною хмаркою вони зібралися в лисиці на пучечку перед очима. Посеред озерця лисиця сплюнула сіно в воду, а сама впірнула і випірнула не на чистому, а в жовтих лілієх. Випірнули, тут як тут, і лисенята.

В жовтому Валентин не міг ніяк розібрати — де лілії, де лисиця, а де кульбаби?

— Ну, а якби?

— Ви, Олексійовичу, не смійтеся, бо якби, то й що?

— Ну, а все-таки, а — якби?

— Все одно: я б їх тільки налякав, та й усе, бо за ними ж ООН стоїть, хіба я не знаю. Цигани їдуть-роз'їжджають куди хочуть, де хочуть стають.

Мені ще мій дід казав: ніколи не тронь циган. А при моєму ж дідові ООНу не було. Аби Валентин був вдатніший, я б їх догнав і налякав: коса у мене гостра!.. Та поки ми оце з вами говоримо, цигани, ви думаєте, де? Вони вже в Туреччині. В Туреччині, або на БАМі: жінки ворожать, діти танцюють, а чоловіки золото на зуби бамівцям продають.

Семен Семенович скинув кітеля, склав його зеленим оберемком зайчиками всередину, поклав під палатку на пісок, покосився на "дикунів" і спитав:

— А що, кум з кумою ще не вставали?

Я гукнув кума. З кумової палатки виглянули чотири п'яти, сказали нам,— не чіпайте,— і я став тасувати карти. Сонце сідало. Семен Семенович говорив:

— Завтра переходжу на комбайн. Поборемося десять днів за врожай у себе вдома і — на Семипалатинськ. Бо треба помогти і там. На місяць. Ви, Олексійовичу, знаєте, де Семипалатинськ? Аякже. Семипалатинськ за Волгою, забрався аж під Алтай: в сорок першому році моя жінка, тоді ще дівчина, з такими, як і сама, з оцієї ось-о Соколівки два роки туди череду гнала. Сказали: на тиждень, відженете і станете. Відігнали на тиждень, тоді ще на тиждень, а там на Сталінград, Сталінградом за Волгу, гнали, пасли, доїли, били масло і знов гнали. Такий приказ Жукова був. Ви про Жукова чули? От. І я чув... Здавайте.

Поки я роздавав карти, Семен Семенович приліг на лікоть, прикидав піском чорненького жучка, почекав, коли той жучок вигарбається з піску, взяв того жучка за лапку, закинув у верболіз, щоб тому жучку було ближче додому, і сказав:

— Оце сьогодні, коли я їхав до вас, Олексійовичу, вранці, моя жінка покинула мене і сказала: надоїли мені твої побрехеньки: все я та я. А де ж я? Перебираюсь у Київ манікюрницею в готель. Кімнату найняла, не

думай, на вулиці не буду. Стою на кооперативі... Он чого вона в Київ часник возила!.. Так що так. І що, ви думаєте, я їй сказав? Я їй сказав словами фронтовика:

Давай пожмем друг другу руки

И в дальний путь уйдем мы навсегда.

Отак і сказав. Вона, правда, прислюзнула, пішла в хлівець, принесла з хлівця сто пачок "Прими", вручила мені, тоді за клумак і — на автобус... Ну, молоді, молодь. А тобі? Тобі вже на котячі гори, на піч... Манікюрницею, добре, нехай і так... Граймо. Хто здавав?

— Я.

— Ви?

— Я.

— Тоді ходжу я.

— У мене —шістка.

— У вас?

— У мене.

— Тоді ходіть.

— Ходжу.

— І чого ви, Олексійовичу, ходите?

— Бо в мене шістка.

— Вічно у вас та шістка. Та отут ви мене на дурнячка не візьмете: давайте на щось грати, на вигоду. Іде? — Семен Семенович, людина і чоловєк, мер Валентина, Мані і прочан, запитав мене ще раз: — Іде? Я вас запитую, чи не іде?

— Іде. Тільки на що?

— Я граю,— Семен Семенович оглянувся,— ну, на що я граю? — він глянув на мене і знову оглянувся.

Кітель. Чоботи. Віз. Валентин. Маня. За Манею біліє дорога під гору на Соколівку. Соколівка.

— Так на що ми будемо грати?

— Хіба я знаю?

— Хіба. Я знаю,— сказав Семен Семенович.— Я ставлю на коня. На Валентина.

— Ставте. Бо вам Валентина давно не жалко. Привезете з кулундинських степів молоденького собі коника — прощавай, Валюша.

— Правду кажете. Так він мені набрид, що й сказати не можу. Буває, б'ю на ньому муху, а він стоїть і дивиться. Б'ю другу — дивиться. Даю води — п'є і дивиться. На, бери їж,— їсть і дивиться. І оце, ви скажете, кінь? Ставлю на Валентина. Сьогодні число яке? Двадцяте. Граємо двадцять партій.

— На коня я не граю, бо раптом виграю.

— Не виграєте І

— А раптом?

— Ні! Бо єсть же бог на світі: жінка мене покинула — раз, цигани Маню видоїли — два, син з невісткою писали приїдуть — не приїхали — три, ви що? Програти? Ні-і. Мене, поки є здоров'я, мене ніяка вода не затопить.

— А раптом все-таки виграю? Та й Валентин-то не ваш — колгоспний.

— Колгоспний. Заплачу п'ятсот рублів штрафу, схвачу строгача та скажу: циганам продав як не годного до роботи... А скільки він за одинадцять літ, як я на нім роблю, води перевіз косарям, а бідонів, а фуражу, силосу — за одинадцять, день у день,— та йому пам'ятник золотий і то мало! А скільки з'їв? Та коза більше з'їсть, Олексійовичу, коза!

— Тату, грай на коня! — мій малий паленів з тріпотливого — де взявся вітер? — намету, і в його очах вже бубнявіли сльози.

— Ти, будьоннівець, краще іди лягай спати... Граю,— сказав я Семену Семеновичу.— Граємо на Валентина з вашої сторони, а з моєї сторони я можу грати на все, що в мене в. Не враховуються — човен, вудки і плащ.

— Іде. Підходить,— сказав Семен Семенович.— Оце буде діло: привезу з Кулунди молоденького коника, підпряжу до Валентина, напну на возі вашу програну палатку та й приїду на оце саме місце восени на пісок. Сяду на вашому надувному матраці, закурю "Приму", зварю на піску юшку і на піску згадаю... Ні, от ви мені, Олексійовичу, поки ваш малий засинав,— я тихенько,— скажіть: на кого ви мені похожий? От похожий, і все: голосом, походкою, словами... Не вгадую, не вгадую...

День йшов до вечора. Хати в Соколівці від шиферу по вікна взялися рівною синню, на білу піскову дорогу від лісу вистелювалась темна щербата соснова тінь, мукнула Маня, жовту циганську кульбабку з невинних уст кинула через озерце у Десну.

Мій і кумів "Прогреси" при березі на мілкоті щось говорили носами на дрібній хвилі. Тільки мій говорив золоте, а кумів — темне. Сонце сідало, сіло, і мій теж заговорив про темне...

Валентин, вже програний більше як на половину, лежав під копичкою і рябою губою пирхав на сонних мушок.

— Кому-кому, а програвати, я бачу, то це вже мені,— сказав Семен Семенович.— Беріть Валентина і мене у рабство у Київ беріть, я вам у Києві буду холодець варить. О.

— Ви що: вже на людей граєте, грулі? — жовтий парашут "Приходь до мене у печеру" так раптово розкрився над нами, що Семен Семенович злякався і прикрив карти картузом.— У вас вазелін є? У мене губа тріснула.

— В палатці на стіні в кишеньці... Малий наче спить.

Її мандрівні очі сухо пройшлися по Десні, вона пригнулась, щось у ній наче тріснуло, і впала в намет.

Брови Семена Семеновича росли зверху сивим, сиве переходило на вицвіло-біле, на дикий овес, а те межувало з чорним. Чорне налізало на попелясті очі, а ті питали мене: що, мовляв, за одна?

— Хто роздав, Семеновичу? Ви.

— Та здаю, здаю. Скільки там лишилося — чотири партії? Чотири...— зашепотів, щоб нікого не збудити, Семен Семенович.— Знаєте, що я вас

попрошу, Олексійовичу, от ніколи не просив і більше не попрошу, більше ніколи не попрошу... Просить? Поки мені не пізно — просить?

— Та просіть вже, Семеновичу!

— Піддайтесь мені, програйте... Христом-богом прошу... Виграйте і заберіть Валентина, але піддайтеся, щоб хоч раз моя була зверху.

— Воно вам треба?

— Та воно і не треба. Але це так, для себе.

Я відкрив банку згущеного молока і поніс у палатку: "Приходь до мене" горілиць лежала на матраці і сухо дивилася перед собою в стелю, а мій малий покусаною комарами рукою обіймав її уві сні за шию. Я поставив молоко між матрацами.

— Пийте, бо комарі. Води дати?

"Приходь" мовчала. Я вийшов з намету на холодний пісок.

— Піддатися вам,— зашепотів Семену Семеновичу,— я, може, й піддамся, тільки ж навіщо ви мене заводили: от виграю у вас палатку, та приїду на цей пісок, та сяду на матраці, та закурю "Приму", та на піску заспіваю...

— Заспіваю — я не казав,— прошепотів Семен Семенович,— невже я сказав: заспіваю?! От хвалько я, хвалько! Правду мені моя жінка казала: все я та я, а коли ж буду я, твоя жінка?

— Го! Тепер, коли лишилося чотири партії з двадцяти, і від вашого Валентина для вас лишилися хвіст та грива, і строгач вам грозить,— тепер ви заспівали не тої...

— Як це не тої? Коли це і як я співав не тої? Тоді — не піддавайтеся! Граєм! Щоб ви там у Києві не розказували, мовляв, грав, мовляв, з одним таким собі деснянським чоловіком на коня... Так-от: щоб ви так про мене не розказували, то знайте: я граю на коня, і, раз таке діло, я граю на впри дачу до нього: ставлю і на коня, і на воза, і на бочки з водою ставлю! Іде? — брови Семена Семеновича в холонучому пісковому світлі завмерли.

— На воза і на бочки з водою я, Семене Семеновичу, не граю. Бочок з водою мені не треба. У нас у Києві вдома вода у кранах. І Київ п'є, знаєте, чию воду? — деснянську. Ми в Києві воду не возимо. П'ємо з Десни. Десна в кожному крані у нас тече: і в кухні, і в ванній, і в...

— Що і в?.. — Семен Семенович зблід.— Що — і в?..

— Не в і в... я хотів сказати, а... а в...— а в туалетах у нас тече технічна вода з Трипільської ГРЕС,— сказав я невпевнено,— чули про таку?

— Чув.

— І я чув. І воза мені не треба. У нас у Києві метро є. А на балконі у нас у Києві вашим возом мені кататися ЖЕК заборонить.

Я так і строчив: у нас, та у нас у Києві.

Строчив не так для Семена Семеновича, як для Валентина, якому снився, мабуть, вже київський сон, бо Валентин був моїм.

— У мене Десна з кранів, правда, не тече, і в мене метра в Соколівці нема. Валентин — ото і все моє метро.

— Ще скажіть,— підказав я Семену Семеновичу,— що куди б ви без нас, хліборобів, ділися разом у місті з вашим метром і ЖЕКом?

— Не скажу,— сказав Семен Семенович.— От чого не скажу, того не скажу.

Нам стало обом сумно. Я зібрав карти в колоду і підсунув під матрац.

"Дикуни" на цей раз приперли з поля до свого бунгало щось важке, їхня сумка "Києву — 1500" ледь проглядалась у болоті, хоча дощу і не було; один відразу звалився на пісок, а другий ще трохи постояв і теж звалився.

— Ну, добре. А Валентин, що ж він буде у вашому Києві робить?

— Не я, Семене Семеновичу, сідав грати на нього, а ви. Чи хто? Я чи ви?

— Я. От я й себе питаю: що Валентин у вас у Києві буде робить? Ви, в Києві, на якому?..

— На п'ятому. Ліфтом.

— Ну, на п'ятий поверх Валентин ще зможе вилізти і без ліфта,— не без гордості за Валентина сказав Семен Семенович.— Сам ще зможе й зійти. А ЖЕК?

— Валентин — не віз. Ваш віз — предмет не одухотворений, а Валентин — істота жива з живими чорненькими мушками на боках. Візьму Валентина як істоту живу, одухотворену, площа мені дозволяє, запишу його на своє прізвище і пропишу. Буду сплачувати за нього по карбованцю помісячно, як за собаку. Хліба у Києві вистачає, чорного, білого,— якого схоче. Схоче дієтичного, так у Києві і дієтичний висівковий є. Валентин голодувати не буде. Годує ж дехто з навколишніх сіл свиней київським хлібом, то б чом Валентин, проробивши все життя, ви ж самі сказали — коза! коза! — на старість не з'їв би в день одну-дві буханочки по шістнадцять копійок за штуку...

— З'їсти він з'їсть. А що ж він робити буде?

— Посидить хоч раз. А схоче — іржати ранками буде, замість будильника будити мене і ввесь наш будинок, а то й квартал на роботу. Та кияни, як ночують кінське іржання, мішками носитимуть йому не тільки батони, київськими тортами завалять його. Наш Київ що? — наш Київ по шию стоїть у селі. А що киянам, вчорашнім молодим селянам, в бетоні і склі вранці почути голос коня і в його голосі голос свого дитинства, почути голос своїх стареньких соколівських, наприклад, тата і мами? Не бійтеся, Валентин у Києві не пропаде.

Семен Семенович порізаним осокою кулаком розчавив на щоці комара і сказав:

— Тоді беріть. Хай ірже. Хоча я, но правді, як оженив його колись батогом, відтоді голосу його не почув.

— Розпутуйте, Семеновичу, Валентина, нехай погуляє цієї ночі в останній раз на своїй волі, попрощається з лугом, бо завтра вранці мені з ним в дорогу. Раненько. Вдосвіта. Хіба хочеш — треба. Та поки Валентина берегом до Києва піхотою доведу, в один день, може, і не вкладуся. А мені ж, як-не-як, на роботу...

Семен Семенович став коліньми на пісок, і його попелясті очі в сірих сутінках стали темними.

— Ви кажете, будете вести коня до Києва пішака. А як же човен, хто ж на човні?

— Човен попливе до Києва сам.

— У вас на човні комп'ютер?

— Комп'ютер. Експериментальний. Кибальчич придумав у тому столітті, в кресленнях.

— Натискаєте відповідну кнопку, і ваш човен пливе до Києва сам і сам пристає в Києві у відповідному місці. От техніка пішла,— сказав Семен Семенович і задумався.— А малий як? З вами і з Валентином також піхотою?

— Ні, Семеновичу. Посаджу малого в задок, вкутаю, щоб не змерз, і хай пливе.

З темного лугу покинуто мукнула Маня. Самотній голос її вогко й повільно поплив над озерцем, над сонними чайками в рогозі, лагідно обволік копичку, дихнув на намет і темним видихом ліг на Десну. Десна, вночі швидка, забрала його в течію і понесла Манин мук в Дніпро на Київ.

Семен Семенович, ніби жалкуючи за чимось, стиха сказав:

— А ще Кибальчич, як придумав космічний корабель, придумав для корів зелені окуляри. В зелених окулярах корови дають більше молока. От моя Маня, приміром, взимку недодав молока на літрів три або й чотири. Бо моя Маня без окулярів. А той Кибальчич в минулому столітті в Коропі на Десні перед тим, як замахнутися на царя, придумав для корів окуляри: бере він зелені з-під пива пляшки, відрізує з пляшок денця, робить з тих денець окуляри і чіпляв на ніс корові. Корова їсть солому, а через зелені окуляри їй здається, що вона їсть сіно,— і зразу ж на три або й чотири літри молока більше. Ви думаете, чому підскочили ціни на порожні пляшки, на склотару? Бо нарешті, нарешті ми прислухалися до винаходу Кибальчичем зелених окулярів для корів, і тепер ми рвонем по молоці вгору. Треба б було зробити такі окуляри і Мані, та ніяк по зберуся... А може, ви, той, Олексійовичу, ще лишитесь на день-два. Я саме мед качати зібрався,— зрадів Семен Семенович.— О, я знаете що, я вам за Валентина бідон свіжого меду дам і півмішка в мене є сушених білих грибів на додачу.

Я похитав головою, встав і пішов до намету. Вільна Десна з-за моєї спини сірим світлом влилась у намет, і в її сірому світлі комарі як слід і роздивились "Приходь до мене у печеру", обнялися над нею крильми і завели таку пісню во славу її довгому і солодкому тілу, що палатка моя забриніла.

"Приходь" лежала, як і лежала, і мій сонний малий розвацькував пальчиком її ожинові віддуті вазелінові губи.

— У тій кишеньці, де вазелін, візьміть від комарів мастило, "Тайга" називається. Присвітить?

— Я вже тим мастилом не тільки мастилася, а й пила вперемішку зі згущонкою...

— Там у мене в головах під стіною матроська тільняшка лежить, одягніть, бо на ніч з Десни тягне.

"Приходь" сказала:

— Беріть мед і гриби, не видумуйте і не мучте чоловіка. Ви що, з усіма так балакаєте?

— Як?

— Ну, як про коня, що буде іржати з п'ятого поверху?

— А що тут такого: схоче — поірже, а не схоче, як схоче,— сказав я.— Вкривайтесь обоє, тут є чим вкритись.

Сонна покусана рука мого малого сповзла з її вазелінових губ і обняла за шию.

"Приходь" притисла підборіддям малому руку:

— У вас щось шерстяне є? Покладіть на поріг, щоб гадюка не влізла.

Я скинув джемпер, намацав у нетерплячій комариній пісні поріг, обкутав його джемпером, сказав на добраніч і вийшов до Семена Семеновича.

Його не було. Десь він пішов. На нашому картярському матраці жевріла молода роса, в кумовій палатці за погребом було, як завжди, тихо і мирно, палатка дихала. Від "дикунів" на цей раз пахло смалятиною: скреготливими ножицями над вогнем вони один одному підстригали бороди і сміялися, бо їм було весело.

Малиновими зблисками на хвостах пригальмовували на Київ літаки. В принишклому тьмяно-сизому лузі якоюсь невідомою мені дорогою на машинах вибирались під гору соколівські косарі. Я підкинув у вогнище мокрих вербових паліч і пішов до копички. Моя копичка вночі ставала більшою, і вищим став розпутаний на ніч Семеном Семеновичем Валентин. Він хрипко дихав і крізь зуби не то стогнав, не то сміявся. Наче він з кимось боровся. Задніми ногами Валентин впирався в луг, передніми чеберяв у низьких соколівських зорях, а темною своєю безталанною головою бився об копичку. Я підійшов ближче: на голові у Валентина сиділа наша з кумом верша. Перелякані Валентинові мушки з плачем пересіли на мене, думаючи, що я — Семен Семенович.

Лисиця ж тим часом з чорного пругу деснянського берега своїми жовто-білими нічними очима через луг дивилася на Валентина і сміялася дітям:

— І не пришелепкуватий? І є в нього розум? Зрадів, що розпутали, давай бігти у темінь там, де ми бліх топили. Вскочив мордою в вершу, а тепер стогне. Стогни-стогни, а ми підемо по ковбасу.

Лисиця підстрибнула і в зоряній теміні зловила отого Семена Семеновичевого жука, що змерз у верболозі і летів у Соколівку погрітися; вона зловила його, важкопузого, подержала в зубах, підкинула до зір над собою, діти пороззявляли писки, жук упав і схрумкотів на зубах у мами.

— Ви навіть жука спіймати не вмієте! Знайте: на осінь порозганяю. Живіть самі. Оце ще підемо по ковбасу, а на осінь драла від мене хто куди, бо я від вас або здохну, або ж подамся в монахині в зоопарк у Київ... По ковбасу підповзаємо так: всі вчотирьох, я перша, обминаємо "дикунів", "дикунів" нам не треба, картоплею давляться хай самі, підповзаємо до кумової палатки, до кума, до того, що п'яти з палатки стирчать, і залягаємо. Залягли. Подивились туди-сюди. Оглянулись, чи ззаду ніхто не йде і не пахне. Подивилися на копичку, той, що на копичці, — там, вершу з Валентина зняв, сьорбає з копички носом — накупався в лілієх зранку, сьорбаєш? — сьорбай. Дама в палатці, спить, вона так спить, як я курей бачу,— дивиться. Десна, як Десна,— біжить. Пугачова вночі — де-не-де. Час пісні минув. Настав час пісенної ночі. Лежимо. Я перша: дзяв! і мовчу. Тоді знову: дзяв! І тоді ви за мною тоненько: дзяв-дзяв! І знову — мовк. Мовчок.

— Лисичко,— прошепоче кум до куми,— місяце наш медовий, моє дороге лисенятко...

— Дзяв, мій дорогий. Яке щастя! Ні Крим, ні Сочі, ні Одеса...

І як тільки кума скаже: ні Крим, ні Сочі, ні Одеса — ми ще лежимо і мовчимо, але будьмо напоготові. А вже тоді, як почуємо від куми — ох-ох — на лапи! Кум, а за ним і кума вийдуть з палатки і — в Десну. А ми — в палатку. В палатці під матрацом у кума лежать ковбаси. По палиці в зуби, і — на добраніч...

В лузі хтось темно кашлянув, збудив своїм кашлем ще когось темного, і той, розбуджений, темний, сердито спитав:

— Чо?

— А нічо,— відказав третій хтось із невидимих дальніх озер, де вдень косили косарі.

— Чо-чо-чо,— зачокало лугом і пішло на розмову:

— Човник...

— Чоботи...

— Чоботята...

— Чіп...

— Чистісінька...

— Час...

— Чирок...

— Качечка...

На качечці стихло. Луг розплющував і підводив до зір свої повільні росяні очі. На нашому з лисицею озерці чутно скидалася риба, і чайки на гніздах на своїх дітях, схвильовані і нагріті їхнім дихом, схилялися з гнізд і прихапцем скльовували росу.

— Це кашляли, Семеновичу, часом не ви?

— Я. А що?

— Та нічого. Чую, хтось іде й кашляв.

— Це я. Я кашлянув спеціально для вас, щоб ви почули. Дай, думаю, кашляну, може, думаю, чоловік задрімав, то почув, що я кашляю.

Триповерхові брови Семена Семеновича росли і світилися з темного лугу.

— Де ви ділись?

— Нікуди я не дівався. Відвів Манго додому, дав собаці і курям їсти на цілий день — та й усе. Комбайн мій стоїть, жде команди. Іду, кашляю.

— А що це у вас на спині?

— Мішок. А що?

— Та нічого.

— А я хіба що ж, я так само кажу, що нічого. Ви, Олексійовичу, тільки з мене допрос не знімайте: що та що. Несу мішок і в руці бідончик для малого — що ж іще? Сальця взяв, часничину. Хліба не брав, у вас київський в чи вже нема?

— Є.

— О. Ми-то з вами сьогодні не вечеряли? Чи ви — вже?

— Наче ви не знаєте.

— Тоді — можна до вас у хату? Драстуйте. Добрий вечір.

— Заходьте.

Семен Семенович, блискаючи місячними зайчиками, втелющив мішок на копичку, ліг біля мене, впав на мішок головою і сказав:

— Знаєте, що я вам приніс взамін за Валентина?

— Не знаю.

— Вгадайте. До трьох раз,— Семен Семенович, мер того і сього, блаженно дихав.

— Гриби і мед відпадають?

— Гриби і мед відпадають. Гриби і мед — це гостинець, це — само собою. Вгадуйте. Тільки не прошибіть.

— Вгадую: не вгадав. Раз.

— Разом тут не обійдешся.

— Кожух.

— Кожух Валентина не стоїть. Беріть вище.

— Тоді як?

— Вгадуйте.

— Не вгадаю.

— Замок рейхстагівський із Берліна я вам приніс! Дивіться: бронзовий, сім з половиною кілограмів. Я тоді був молодий і дурний. Взяли ми Берлін, Гітлер — в пекло, пекло його не приймає, наші хлопці розписуються на стінах, а я, замість того щоб і собі розписатися для

історії, примітив оцей замок. Бачу: висить. Рейхстагові капут, а замок висить. Я його зняв, у вєщмішок — і гайда додому. Приїхав додому, а вдома хати нема. Попіл, я і замок з рейхстагу. Сім з половиною. Бронзовий. Тоді я, не довго думаючи, нарізав у березі лози, сплів з лози хату, обмазав глиною, почепив його на тимчасові двері, а моя, теперішня манікюрниця, сміється: не лякай цим бронзовим опудалом людей. І справді. Перечепив я цей замок на уборну. Так він у мене на уборні і висів, як на сьогоднішній год, то довгенько. А тоді я думаю: замок історичний, а ти його на уборні держиш. Хочте не хочте, Олексійовичу, а цей замок я дарю вам. У вас дача є?

З лугу, з туману, підійшов розпутаний Валентин, задер голову і став дивитися на нас, на копичку. Де він був, де ходив, де дибала його душа, — Валентин прийшов у тумані ввесь і дихав туманом, туманом сивіла кожна його волосинка,— Валентин стояв над чоботом "на попа" за возом.

— Чуєте, Олексійовичу, як дзюрчить? Рівненько і прямо в чобіт. Інтересно, надзюрчить повен чи тільки до половини?

Валентин надзюрив чобіт по вінця і коли перестав, Семен Семенович сказав:

— А при мені він стільки води не пив зроду. Що то у нього новий хазяїн! А старому хозяїнові можна і в чобіт. Отак усе...

...Ми підпливали до Києва. Помітивши нас, Київ задзвонив у всі свої золоті дзвони. Причалили. "Приходь до мене у печеру" зняла тільняшку, прикрила нею сонного малого і сказала:

— Дякую, що підвезли. Дякую за увагу,— і з якогось сильного, великого розгону відштовхнулася від мене своїми темними віддутими ожиновими губами.

1983